

Урок за новелою О.Гончара "За мить щастя"

Наталія Попович,

вчитель української мови і літератури

Кіровоградська обл.

Тема. Краса і сила кохання як мотив художнього осмислення життя. Узагальнений образ миті життя. Філософія миті щастя людини.

Мета: вчити учнів аналізувати епічний твір, визначати новелістичний жанр, провідні ідеї, образи, характеризувати їх, спираючись на текст; з'ясувати філософський підтекст твору; формувати вміння робити оцінне судження, критично мислити; виховувати усвідомлення філософської сутності щастя людини, його відносності.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Обладнання: текст новели, схематичне зображення дерева проблем.

Епіграф: *Життя саме по собі — ні добро, ні зло, воно — вмістилище і добра, і зла, зважаючи на те, у що ви самі його перетворили.*

М. Монтень

Хід уроку

I. Організаційний етап

II. Мотивація навчальної діяльності школярів

1. Вступне слово вчителя. Звичайно ж, немає письменників, які б не писали про любов — надто значиме місце займає вона у спектрі людських почуттів. Кажуть, здатність до любові є мірилом людської душі. Вона підносить, ушляхетнює людину навіть тоді, коли несе страждання. Скільки написано творів, у які поети і прозаїки намагалися вкласти всю силу свого почуття! Спілкування із такою творчістю — це збагачення власного духовного світу, його урізноманітнення. Врешті-решт, це розвиток "людяного в людині".

Так що ж таке кохання, щастя? Ці теми є вічними у мистецтві, оскільки над такими питаннями людство замислювалося від часу свого існування.

2. Словникова робота.

(Учні висловлюють думки щодо розуміння понять "щастя", "любов", "кохання". Потім перевіряють за словником.)

Щастя — стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення та безмежної радості.

Любов — почуття глибокої сердечної прихильності до когось, чогось; внутрішній духовний потяг до чогось.

Кохання — почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі.

— У чому полягає різниця між любов'ю та коханням? (Учні висловлюють власні думки.)

3. Коментар учителя. У російській мові є лише одне слово на позначення почуття сердечної прихильності — "любовь". В українській мові їх два — "любов" і "кохання", які диференціюють ці почуття за об'єктами прихильності. Слово "кохання" за кількістю лексем є однозначним словом, а слово "любов" — багатозначним.

4. Вправа "Асоціативний куц".

(Учитель роздає аркуші паперу із схематичним зображенням сонця. Учні складають асоціативні куці до слів "любов", "щастя", заповнюючи "промені" сонця.) (Рис. 1, 2.)

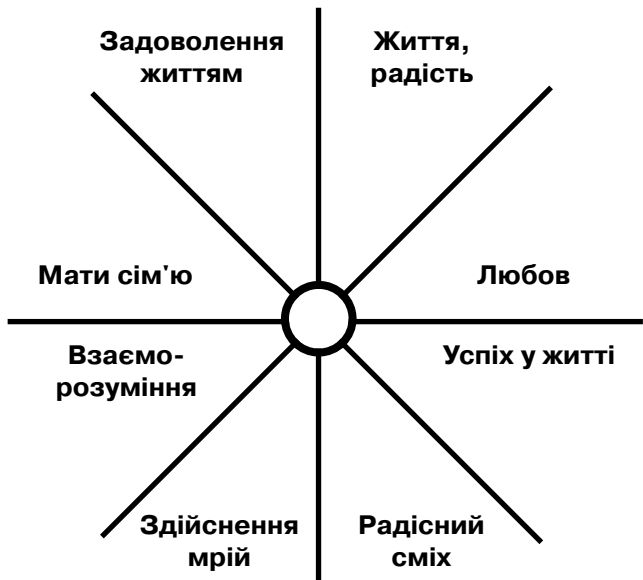

Рис. 1. Асоціативний куц до слова "щастя"

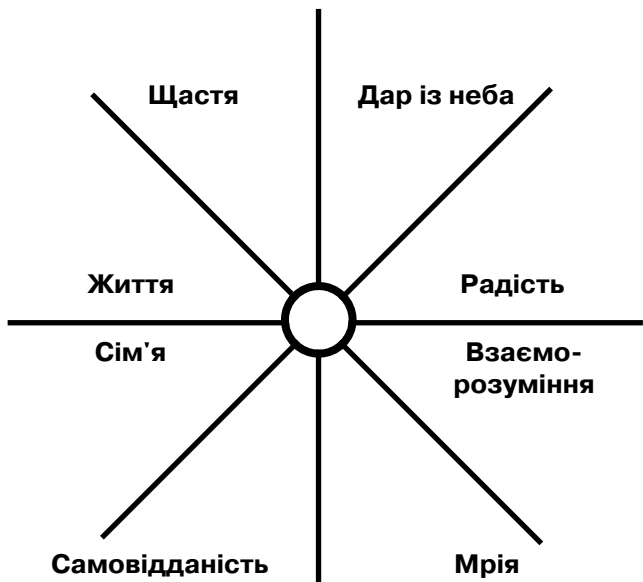

Рис. 2. Асоціативний куц до слова "любов"

5. Робота з епіграфом.

— Епіграфом нашого уроку є слова французького письменника і філософа-гуманіста доби Відродження Мішеля Монтеня. Визначте ключове слово у рядках епіграфа. (*Життя.*)

— Чому французький мислитель зазначає, що "життя — ні добро, ні зло"?

— Яким чином людина перетворює життя у вмістилище добра і зла?

6. Бесіда з учнями за рис. 1.2.

Розгляньте складені вами асоціативні кущі. Що ви помітили? (Деякі слова збігаються.)

— Чому виник задум розташувати зазначені слова у "променях" сонця? (Щастя і любов наповнюють наше життя світлом, випромінюють тепло, це Божий дар.)

— Чому виникли однакові асоціації до слів "любов" і "щастя"?

— Як ви поясните, що деякі "промені" сонця до різних слів перетинаються?

— То що є життя? (Любов, щастя, боротьба, злет, падіння. Варіанти відповідей можуть бути різними. Однак учителю важливо підвести учнів до того, що любов і щастя не виключають одне одного та є складовими життя.)

— Звернімо увагу, що саме поняття "життя" включає в себе щастя, а щастя — любов. (Висновок зроблено на основі результатів складених асоціативних кущів.)

III. Повідомлення теми та мети уроку

Завдання нашого уроку — з'ясувати, чи справді кохання зробило щасливими героїв твору О. Гончара "За мить щастя".

IV. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя.

Новела "За мить щастя" з'явилася тоді, коли в літературі усе більше висвітлювалася трагічна правда про війну. На той час О. Гончарем був написаний роман "Людина і зброя" про трагедію студентського батальйону, бійцем якого був і сам автор; у його уяві окреслювався роман "Циклон" про страшну табірну одісею радянських полонених. Тому й не дивно, що новела "За мить щастя" сповнена болем, суперечностей, побудована на багатьох опозиціях (за Г. Клочком). Її задум виник у далекій Бірмі, у місті Рангуні. Тамтешні молоді солдати з автоматами й храми-пагоди, що нагадували оповідачеві "стоги жовтогогарячого жнив'яного блиску", стали імпульсом спогаду про давню історію. Очевидно, цей архетипний образ сонячних жнив, снопів, полукіпків, як символ життя, зберігався у підсвідомості автора ще з повоєнного літа поруч із образом смерті як кари за смерть. Свої давні тривоги і сумніви автор відобразив у слові, воскресивши найбільш вражаючі епізоди тієї давньої історії й намагаючись осмислити те, що сталося.

2. Робота над твором.

— Де відбувається подія? (Подія сталася на жнивях у полі, поблизу угорського містечка, поруч із яким розташувалися окупаційні частини, "солдатська цивілізація", як не без іронії висловлюється оповідач про землянки, споруджені в колишньому графському лісі.)

— Зачитайте уривок: "Літо було... літо горить, пашіє, хмелить хлопця". Які деталі вказують на те, що нещодавно була війна? (Повоєнне літо, артилерійські трудові наші коні, не гармату тягнуть, не в артилерію впряжені.)

— Охарактеризуйте головного героя на початку твору. З допомогою яких деталей автор передає піднесені настрої хлопця? (Снопи, сліпучий день, світяться, пшеничний чуб, літо горить, литво-полукіпок, все виблискує золотом, все бризкає жнив'яним сонцем, живе полум'я, золотою спорудою, руки загорілі, кофтина палахкотить, на смаглому тілі та інші.)

— Чому автор подає так багато "сонячних" слів? (Стверджує, що настрої у Сашка був не просто піднесені, радісний, а "сонячний".)

— На яких деталях акцентує увагу автор в описі жінки на полі? (Кофтина палахкотить, волосся темніє, ноги загорілі блищать, присмучені очі, кофтина бла-

генька, розлазиться на тілі, зрошені жнив'яним потом перста, тверда рука, срібна ниточка у волоссі.)

— На що вказують ці та інші деталі? (Тяжко працює, не знала щастя — "в очах безодня жаги й ніжності", "все ніби ждало цієї миті, цієї зустрічі з ним, ніби дожданим", зазнала смутку чи горя.)

— Як подає автор мить убивства? (Лаконічно, однією фразою: "Пролунав постріл".)

— Які наслідки для Сашка Діденка мав випадок на полі?

— Який вирок призначено Сашкові?

— Чому немає майбутнього для кохання головних героїв? (Закон цього не дозволяє. "Проти любові закон? Не може бути такого закону!" — слова Сашка.)

— Зачитайте епізод побачення закоханих. Чи дійсно вони кохають одне одного? Які деталі свідчать про це? (Сашко — нестямно обцілює руки, голос полен жаги і пристрасті, гарячий шепіт, ласкавість солонина: зирньоко, ясонько, оченя, щастячко; ласкаві співи душі, заплавав від щастя. Лариса — голос лебедів щось ніжне, не чула вартових, навшпиньки пнулася, тягнучись усім тілом, надивитися все не могла.)

— Чи шкодують або розкаюються герої у здійсненому? Думку обґрунтуйте.

3. Робота в групах.

I група.

Завдання: Зазначте ланцюжок фраз із тексту, що передають стан героїв до "миті щастя" і після.

До...

- "літо горить, пашіє, п'янить хлопця";
- "хміль сонця нуртує душу, і в голову лізе всяке таке...";
- "дух перехоплює ніжністю";
- "руку б її все життя не хотілось би випустити зі своєї";
- "очі були щасливого п'яного сонця".

Після...

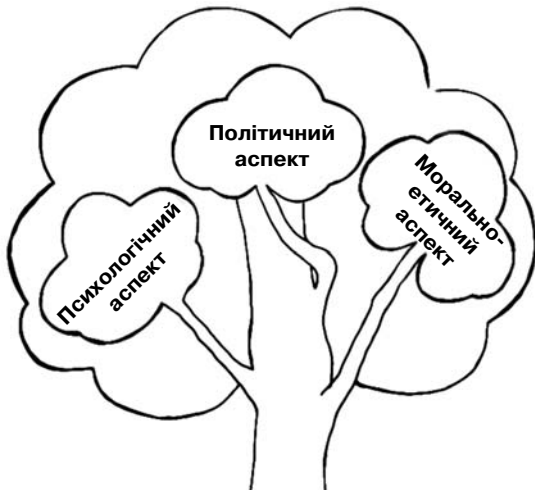
- "смерть";
- "закохані розповіді про Ларисочку";
- "хіба проти любові закон?";
- "була темно вбрана, зарошена, і волосся на голові кучмилося недбало";
- "мов з хреста знята";
- "а я люблю її..., а я не шкодую";
- "скрик був, ...і жіноча ...постать";
- "сталося все, що мусило статися".

II група.

Завдання: Розкрийте ідею твору. Прокоментуйте вислів "Все перемагає любов!" (Не у відтворенні "жалю і ніжності" кохання епіцентр новели. На шляху почуттів Сашка, радянського воїна, і Лариси — іноземки — постає ворожий "закон": не можуть вони бути разом! "Проти любові закон? Не може бути такого закону!" — наївно думає Сашко. Та він існує, цей "закон", і у різній державній приналежності молодих закоханих, і в моралі сім'ї Лариси. Тож коли поставили Сашка до розстрілу над яром і коли під час дочитування вироку пролунав пронизливий крик Лариси — дива не сталося. Не здригнулися серця від того крику, не опустилися дула гвинтівок. Так бездушний закон убив мрію. Проте вічно живим залишилося на землі високе й чисте кохання, що стало казкою, легендою, піснею.)

4. Бесіда. Робота над складанням "дерева проблем".

Учні працюють в парах, заповнюючи "гілки" дерева, що являють собою різні аспекти: політичний, психологічний, морально-етичний. Випишують цитати з тексту. Висловлюють свої думки, доповнюючи один одного.

Життя саме по собі — ні добро, ні зло, воно — вмістилище і добра, і зла, зважаючи на те, у що ви самі його перетворили.

Рис. 3. Дерево проблем

— Чому в основі дерева (біля кореня) розміщені слова епіграфа? Поясніть, як ви розумієте таку позицію. (Життя є нейтральним за наявності в ньому чорного і білого, лише людина наповнює його своїм "втручанням" (вчинками, діями) і спрямовує в русло позитиву або ж негативу.)

— Від основи "дерева проблем" відходять три гілки, що символізують три сторони життя людини: політичну, психологічну, моральну. Давайте розглянемо вчинок Сашка із різних позицій.

Політичний аспект

Сашко — радянський воїн, який "заплямував" честь переможця: прилюдно на жнивному полі демонструє своє право на чужу жінку і вбиває її чоловіка. "Преса на Заході" так і витлумачила вчинок Діденка як завойовника: радянські окупаційні війська "вбивають чесних католиків, ґвалтують їхніх дружин".

Психологічний аспект

Любов — це життя; війна, смерть скінчилися; бажання кохати; вбивство в ім'я любові, а відтак життя; проблема вибору; "хміль, похмілля" (саме такими словами автор передає стан Сашка), але "я її люблю".

Оповідач, теж фронтвик, тонко передає внутрішній стан Сашка Діденка, артилериста в "медалях на всі груди", "доброго надійного солдата", як його характеризує комбат, який "воював по-геройськи", "відміряв півсвіту зі своїми гарматами", воював на совість, "тисячу разів життям ризикував в боях". У його душі змагаються любов і смерть. Притлумивши голос смерті, яка в умовах війни надмірно активізувалася, Сашко живе передчуттям радості. Життєствердний настрої Діденка як переможця вибухає естетичним ставленням до світу ("хміль сонця", "литво полукіпків... виблискує золотом") і готовністю кохати. Проте так сталося, що любов і смерть у житті Діденка трагічно стали поруч. Перші обійми жінки закінчилися пострілом у її чоловіка.

Морально-етичний аспект

— Яку оцінку вчинкові головного героя можна дати із позицій моралі, позицій етичних норм життя? Адже це була чужа дружина. Чи дає таку оцінку сам автор?

— Чи підлягають почуття контролю і корекції з боку загальноприйнятих суспільством норм?

V. Узагальнення вивченого матеріалу

1. Підсумкова бесіда.

— Який жанр обирає автор? Чому саме новела? (В оповіданні увага зосереджується на події, а в новелі — на почуттях. Автор показує еволюцію почуттів героя.)

— Як із поведінки солдат, які вартують Сашка, простежується їхнє ставлення до нього, його вчинку, життя в цілому, його цінності? (У "викривлений" свідомості солдатів деформується поняття цінності життя: "Бо чи таке воно й страшне, що він [Сашко] накоїв — один постріл, а перед тим мільйони, мільярди пострілів було зроблено по людині".)

Примітка. Учні наводять приклади з тексту. Відповіді на запитання можна подати у вигляді таблиці.

Друзі Сашка	"Декотрі, особливо з свіжого поповнення"	"Вартовий, новачок із числа поповненців"

— Як описується закінчення подій у новелі?

— Чому автор дає два варіанти фіналу? (Два варіанти фіналу новели, два виміри життя Діденка, двоплановість образу Лариси — то знаки сум'яття автора перед складністю життя, враження від фактів, які довго "жили" в пам'яті, виявилися сильнішими за їх осмислення. Ось як подано код незвичайного стану солдата: "Що знав він досі, що бачив, чим жив? Вирви, та бруд, та сморід війни, снаряди одні тільки й умів фугувати, смерть одну тільки бачив, а вона, ця любов несподівана, з'явилась, мов із неба, і сонячним духом снопів — подихом самого життя — тебе обдала".)

— Чому новела має назву "За мить щастя"? (Кохання такої сили, що підносить над реаліями життя. Мить щастя варта того, щоб ні про що не жалкувати. Ця розповідь — неначе ключ до розуміння філософії Олесея Гончара: щастя, мабуть, і полягає в тому, щоб жити й радіти кожній миті.)

— Як епіграф уроку узгоджується із життєвою філософією Олесея Гончара? Думку аргументуйте.

2. Заключне слово вчителя.

У новелі є такі рядки: "...ці ласкаві співи душі, співи до неї, єдиної, що справді мовби зробила його щасливим, піднесла своєю любов'ю на якісь досі не знані верхогір'я... Ця любов несподівана, з'явилась, мов з неба..." Дійсно, любов — це спів душі, який підносить людину на особливі духовні верхогір'я. Любов несподівана, оскільки приходить невідомо як і звідки, ніби справді з неба. Саме тому герої впізнали одне одного за якусь мить ("...ніби все життя ждала саме його", "це таки було живе полум'я, що опалило його, обняло, засліпило"), потяглися назустріч один одному за законами Всесвіту. І неможливо спинити цього шалу. "Спалахнула, мов полум'я, зневажила всі умовності"... — пише про Ларису автор, оскільки немає для любові ніяких умовностей і не може бути. Вона стоїть понад всілякими партіями, національною приналежністю та відмінностями, суспільними законами. Вона не підвладна ніяким релігійним догмам. Не випадково автор зазначає, що любов прийшла "мов з неба" і піднесла закоханих на "досі не знані верхогір'я". Любов стоїть вище понад усе, вона — вічність. І саме тому старий священник спинив розлютований натовп словами "все перемагає любов", врятувавши тим самим Ларису від самосуду.

VI. Домашнє завдання

1. Дослідити, які кольори домінують у творі та яка їх роль у відтворенні настрою, психології головних героїв.
2. Скласти таблицю кольорів до "миті щастя" і після.
3. Прочитати новелу О. Гончара "Залізний острів".